

LAW AS PURPOSEFUL ORDER ³²

Asst. Prof., Doroteya M. Dimova-Severinova, PhD

Department of Public Law, Faculty of Law

University of Ruse, Bulgaria

Tel.: 00359888795885

E-mail: ddimova@uni-ruse.bg

Asst. Prof. Ganka Ivanova, PhD

Department of Psychology, Faculty of Education, Social Sciences and Humanities,

Al Ain University, Abu Dhabi Campus,

Abu Dhabi, UAE

Phone: 00971505047082

E-mail: ganka.ivanova@aau.ac.ae

***Abstract:** Law is an instrument of imposing a certain order as a goal. Goals in law are an ideal beginning. They predetermine management decisions, and then the content of legal rules set forth in a normative act. In order to perform its role of a regulator of social relations concerning goods, law exists first in its conceptual being, where goals and means to achieve them are being determined.*

The present discourse analyzes the conceptual being of law, and particularly - goal - setting and expediency of the normative regulator, as its basic characteristic.

***Keywords:** law, goal - setting, expediency, ideal being*

JEL Codes:

ВЪВЕДЕНИЕ

Обществото е социална форма на човешкото битие. Човешката дейност е основа на социологическия модел на обществото. Съвместното съществуване е немислимо без нормативно регулиране. Животът в общество е живот по правила. Правилата правят възможно съхраняването на отделния човек, като биологично и социално същество, задоволяването на потребностите и съвместяването на отделните лични и общи за цялото общество интереси. Социологията като наука извежда необходимостта от съгласуване и координация на дейността на хората и от поддържане на общия ред като първостепенна обществена потребност.

От позициите на социологията обществото е саморазвиваща се система от потребности – лични и съвместни и средства за тяхното задоволяване. От гледището на психологията всеки човек, като личност има индивидуални интереси и без значение как се адаптира към социалната среда неговата индивидуалност не може да бъде обезличена. Социалното регулиране е целенасочено въздействие върху поведението на хората, подчиняването на тяхното поведение на определен социален ред.

Правото е отделен вид в рода на социалните регулатори. Правото е самостоятелен елемент от нормативния ред на отделното общество. Правото "примириява", "съвместява" личните и общите интереси на правните субекти. Прави възможно тяхното съществуване и реализиране.

ИЗЛОЖЕНИЕ

За разлика от останалите социални регулатори правото регулира обществени отношения по повод притежание, разпределение и обмен на блага. Исторически първи се установява колективният начин на осигуряване на материални блага, необходими за биологичното

³² Докладът е представен на пленарната сесия на 29 октомври 2021 с оригинално заглавие на български език: ПРАВОТО КАТО ЦЕЛЕПОЛОЖЕН РЕД

осигуряване на съществуването на човек. В следствие се утвърждава и индивидуалното притежание на блага. Правото отчита интересите и въвежда баланс между тях. Интересът в правото е осъзната потребност да се притежава благо (Dachev, L. 2019).

Осмислянето на общия, колективен интерес освен външен израз – достигането на определено благо се гради и на вътрешната убеденост за необходимостта от общата цел. Осъзнаване, че общата цел е достижима само чрез съвместен стремеж към нея. Това разбиране за общия интерес се определя като сътрудничество в обществото – постигане чрез съвместни усилия на цел, която е напълно недостижима или малко вероятно постижима от отделните членове на обществото (Shershenevich, G.F., 1910). Сътрудничеството в обществото не може да бъде стихийно или временно. То трябва да бъде постоянно, а неговото основание е продължаващия общ интерес. От позициите на психологията - колективно съзнание за общата нужда, която не може да бъде удовлетворена чрез конкретно действие. Сътрудничеството е немислимо без координация на взаимодействията на членовете на обществото. Това може да бъде постигнато единствено чрез спазването на определени правила. Тези правила не могат да бъдат плод на индивидуалното съзнание на всеки един от субект, те трябва да бъдат външно установени.

Съчетаването на действията на много хора по правила представлява организация на тяхната дейност. От психологическа гледна точка обществото се представя като „психологически взаимодействия на индивидите“, „психологическа организация, чиито средства са: мисли, желания, мотиви, санкции и чувства“ (Baldwin, J.,1906). Самата социална организация, като модел се налага и възприема от съзнанието. От тази методологична позиция, с появата на държавата се създава нова основа за социалното сътрудничество и солидарност. Г. Йелинек в своето социално учение за държавата я разглежда като обществено явление. Той анализира обществените отношения от позицията на социалната психология. Човешките отношения са волеви отношения и обществото съществува като множество от волеви действия. Във функционален план държавата е обединение на волевите отношения чрез обща цел. Това целево съгласуване, обединение около една цел, Йелинек определя като социално единство.

Връзката между държавата и правото е организационна и исторически обусловена от етапа на развитие на конкретното общество. Безспорно елемент от „същността на държавата е социалното единство, осъществявано като държавно единство“ (Dachev, L.,2012) Като социална организация държавата е управлявана колективност от хора. Л. Дачев разглежда държавата като организация и подчертава, че: „...управлението предполага организационна власт – това е държавната власт и правила“. (Dachev, L.2012). Правилата като установеното, позитивирано право. С въвеждането им се утвърждава и поддържа държавното единство. Държавната власт придава официален, общозадължителен характер на правото. Предписанията на правото се установяват като държавно-властно нареждане. Така изпълнението на длъжното, става задължително. Целта на съществуването на държавата е да съхрани и да осигури развитие на организираното в държава конкретно общество. Смисълът на правото е да бъде средство за налагане на определен ред.

Правото е средство за осъществяване на държавното управление на обществените отношения. Държавното управление се проявява от една страна като политическо, а от друга като организационно. Управленските решения се формират като политики, насочени към определена цел. Тези управленски решения пряко или косвено получават юридически израз в законодателството. Организационната роля на правото изисква при неговото изграждане да се отчете вида на обществените отношения, целите на регулацията, принципите и ресурсната осигуреност на дадена политика. В този смисъл правото е целеположено явление. Чрез своите органи държавата насочва дейностите в различните функции, за да се достигне и осигури социалното единство. Държавата обаче не създава блага, не задоволява потребностите необходими за живота на индивидите. Тя трябва да гарантира факторите и условията,

необходими за всяка функция на държавата.³³ В този смисъл - се поставят въпросите – какви са целите пред правото, какъв е неговият смисъл и как то изпълнява възложената му роля в живота на обществото?

Правото е продукт на съзнанието. Именно общественото съзнание осмисля идеята за правно дължимото, за смисъла, същността и съдържанието на правото. Смисълът на правото се състои в неговата способност да поддържа съвместния живот, социалното единство на обществото, като въвежда всеобщи и задължителни норми на поведение, скрепени с принудителната сила на държавата (Dachev, L. 2019).

Познанието за целите дълго време е считано за метаюридически проблем. Той е бил обект на изследване на различни науки. В края на XIX в., началото на XX в. концепциите си за целите в правото излагат Р. Йеринг, Х. Келзен и др., а в българската правна теория самостоятелно изследване на проблема посвещава Михайлина Михайлова. Безспорно целеположеността е неотменима характеристика на правото. Тя произтича непосредствено от ролята му на социален регулатор. Целите обясняват предназначението на правото и оправдават неговото съществуване.

С оглед целите правото е явление с две роли – от една страна правото е средство за постигане на цели, а от друга посредством правото се полагат цели.

Целта е мислен образ. Тя е идеално начало, част от духовната действителност на правото.³⁴ Правната цел е вид социална цел, обхваната и претворена в цел на явлението право. Правните цели отразяват действителността посредством съществуващите обществени потребности. Самите правни цели са предопределени от потребностите в обществото. Поради това всякога правната цел като продукт на съзнанието съдържа „незадоволеност от външния свят и намерение да бъде изменен. Този момент е много съществен за изясняване на нейната връзка с правото.“ (Mihailova, M., 1983), подчертава Михайлина Михайлова. В правото се разграничават цели на и в правото.

Смисълът да съществува правото, разкрива същината му на средство за постигане на определен ред като цел. Правото е продукт на съзнанието, на разумната човешка природа. Самото право има стойността на благо, заради полезността си да бъде регулатор на обществените отношения по повод блага. Това е целта на неговото съществуване; целта на правото. Да се задоволи обществената потребност от регулация на тези основни за съществуването на хората и социума обществени отношения.

Отношенията по повод блага в обществото са част от социалната действителност преди появата на правото. В търсенето на ред и стабилност правото ги подрежда и проектира тяхното „разумно“ и основателно протичане. Смисълът на правото има две „изначални координати – благо и ред“ (Mihailova, M., 2001). Благото е ценност, която има качеството полезност и задоволява определена човешка потребност (Dachev, L. 2019). Благата са осмисляни като ценност от индивидуалното съзнание преди появата на правото. С появата на правния ред се разпределят позициите на правните субекти спрямо блага. Разпределя се „на всеки - неговото“, определя се свободата като правомощия, но и ограниченията като задължения и императиви. М. Михайлова пише, че: „Самата правна субстанция има противоположно битие: от една страна мощ, сила, оправданост да имаш и да получиш, а от друга – изискване, принуда да дадеш или направиш нещо в полза на други.“ (Mihailova, M., 2002) Държавата като организация е призвана и способна да установи и разгърне специфичната мощ на правото. Тя моделира протичането на обществените отношения по повод блага и по този начин осигурява съвместността в обмена. „Правото единствено „знае“ ключа (кода) и формулите за придобиване, за размяна и разпределение на благата. Начинът, по който те се движат един към друг. То е единственият обществен регулатор, способен на това. (Mihailova, M., 2013)

Правото оправдава и легитимира притежаването, разпореждането и обменът на блага. Благата предполагат свобода, но тази свобода трябва да е о-правда-на и да зачита свободата

³³ По-подробно виж: Дачев, Л. 2012. Държавата като организация. Р., – Във: Сборник научни трудове на РУ, с. 12-14

³⁴ По-подробно виж: Ганев, В., 1943. Правно познание, действителност и духовна действителност., С., Университетска печатница, с. 105-121

на останалите правни субекти и създадения правен ред в обществото. Само по този начин редът може да бъде легитимен (от вътре) и приет (от вън) от общественото съзнание. Така правото постига подредеността и сигурността в живота на обществото в отношенията по повод блага. Благото и редът са идейните граници на общите цели на правото, които изразяват неговия смисъл.

Правото е съзнание за съобщност и ред. То е „осмислящо съзнание“, „открива смисъла на позицията да притежаваш, придобиваш и да се разпореждаш с блага в условия на съвместно съществуване в установен, обвързващ всекиго ред.“ (Mihailova, M.,2001). Правото въвежда целесъобразен ред на взаимодействията по повод блага. Правото е насочено към разума и волята на разумни същества, способни да си поставя цели и да се стремят да ги постигат. Като творение на разума – правото преминава от общото към индивидуалното съзнание. Правилата са насочени и съществуват в съзнанието само за хората, притежаващи съзнателна воля и само чрез тях е възможно приложението им. От това следва, че спазването на правния ред се осигурява от стремежа да се постигне целта, към която той води - овладяване на хаоса, въвеждането на равна мяра в разпределителните отношения, сигурността. Ако отделните индивиди не намират смисъла на правото като годно средство за установяването на желания ред, спазването на въведения от законодателя порядък би бил невъзможен. Психическата отношение, мотивираността на индивидите, стремежът към полезността от благото са в непосредствена зависимост с установяването и съблюдаването на правото като необходим ред. Човек осмисля необходимостта, значимостта на реда. Той извършва или се въздържа от извършване на определени действия, защото осъзнава необходимостта от спазване на установените в обществото правила. Човек осмисля, че съществуването на общността е немислима без норми; че е необходимо да се поддържа установения правен порядък, с оглед на самата стойност на нормирането, на осигуряването на правила по които да протичат тези екзистенциални обществени отношения. В този смисъл целесъобразността е необходимо, същностно свойство на правото като ред.

Разпределителните отношения не биха могли да се осъществяват без да се осмислят по начина присъщ на правото. Поради това правото „съдържа“ специфичен социален смисъл. То осмисля благата като „правни“, подрежда отношенията „мое – твое“, очертава границите на свободата и несвободата в обмена. Балансът между „какво“ и „колко“ правото постига чрез мярата. „Мяра на зависимости“ спрямо благата, пише М. Михайлова. „Моделът на двустранна зависимост, постигащ смисъла на правото чрез мярата на осмисленото получава своите качествени и количествени параметри, без които не е възможно да се поддържа статуквото на регулираните отношения.“ (Mihailova, M.,2001) Правото е мяра на свободата в обмена на блага.

Правото полага цели. Законотворческите органи следва да създават целеви и целесъобразни правни норми. Целесъобразността е определяща и за конкретния метод на правно въздействие, чрез който правото ще „изиска“ от правните субекти определеното поведение. В този смисъл правната норма също може да бъде разглеждана като мяра, но това е предметната мяра в правото, подчертава М. Михайлова.

Правната норма е средство за постигане на определена цел. Целесъобразността на правните норми показва тяхната способност да оказват регулиращо въздействие. Правната норма въвежда изискваното – разрешено или забранено поведение и по този начин, в процеса по прилагане на правото, служи за критерий за преценка на осъщественото в социалната действителност действие/бездействие от правните субекти. Така например оправомощаващите правни норми са целесъобразни с оглед способността им да мотивират към конкретно определеното активно поведение, водещо към закрепената цел. Забраняващите, съответно на това мотивират към въздържане от установените в тях поведение, защото реализирането на това поведение е нецелесъобразно.

Целта, към която е насочена правната норма е израз на бъдещ, очакван резултат. Целта е предопределена от конкретна потребност в обществените отношения. Така целта едновременно има идеен образ, идейно битие и същевременно стабилна основа в обективната действителност. Целта, вложена в правната норма е деонтична. Тя е в сферата на дължимото

– положена е като изискване спрямо правните субекти, които, посредством поведението, заложено в нормата, ще сътворят новата, желана и целеставена правна действителност. М. Михайлова отбелязва, че „...правнодължимото се разпада на дължими цели (резултат) и дължимо поведение (средство). Второто е йерархически подчинено на първото...“ (Mihailova, M., 1983). Следва да се отбележи, че изпълнението на изискваното поведение не води машинално към целта, като резултат.

Според това дали целта е изрично формулирана или не нормите се подразделят на две големи групи.³⁵ В т.нар. „норми-цели“³⁶ целта е пряко поставена и формулирана от законодателя. Тези норми имат програмен характер и дават насока на всички останали норми, които попадат в обхвата им (например: отделен нормативен обхват или обособена част от функционалната система на позитивното право). Тези правни норми обвързват пряко субектите да съблюдават непосредствено определената цел. Те имат функциите на мяра. При нормите цели правният субект е свободен да определи сам поведението си, но то трябва да е подчинено на целта. Те дават само насока и очертават граници на поведението, посредством желания резултат. Целта има самостоятелно регулиращо действие. Поради тази специфика на нормите – цели, те имат особено важно значение в процеса по прилагане на правото. Преобладаващият брой норми нямат пряко фиксирана и „заявена“ правна цел. Те имат регулативно действие, в качеството им на носители на целта. Субектът на правото е пряко обвързан от правилото за поведение, което трябва да изпълни, да спазва. Целта тук е опосредена от поведението на субекта. Тя може да бъде постигната само чрез реализация на предвиденото в нормата поведение. Самата правна норма има непосредствена цел, но тя не е изразена пряко, нито може да бъде директно реализирана, както е при нормите-цели. Отделно от опосредената от поведението цел, конкретната норма ще бъде и в ролята на средство за постигането на поставената от програмна норма цел. По този начин такава правна норма се явява целеставена на две отделни основания.

Във философски план реализирането на правните норми, е процес на преход от обща възможност през конкретна възможност в конкретна действителност. Императивността на правото се свързва с неговото нормативно съдържание, а реализирането на дължимото е подчиняването на поведението на субектите, пряко отнесено към тяхната воля и свързаното с нея фактическо поведение. Всяка правна норма като модел на дължимо поведение изразява обща възможност за неговото осъществяване. Правният субект трябва „да открие“ за себе си тази обща възможност, да я осмисли и разбере. Чрез осъществяването от субекта на юридическия факт- условие, нормата се сменя от обща възможност в конкретна възможност. Юридическият факт обвързва субектите като страни в конкретно правно отношение, предписаното правило за поведение вече съществува като конкретна възможност – определена по субект и по съдържание. С осъществяване на правоотношението страните практически реализират дължимото. Това е преход от конкретна възможност в конкретна действителност. Аналогично, резултатът получен при реализирането на целта, доказва, че от възможност, тя се е превърнала в действителност.

От гледна точка на психологията поведението е човешко деяние. Ето защо правото определя модели на деяния на човешките индивиди. Правото е насочено и действа чрез съзнанието на хората. Правните норми са насочени към онези, които са в състояние да възприемат и осмислят тяхното съдържание. Поведението като система от действия по необходимост предполага волята на човек. В каквато и езикова форма да е изразено правното предписание, колкото и да е нежелана санкцията, предвидена за неспазването на поведението, това не може да „изключи“ фактора воля. Волята определя деянията на човек, насочва неговото поведение към една или друга цел. Детерминантите на човешкото поведение са множество.

³⁵ По-подробно Вж: Михайлова, М., Цел и целесъобразност в правото, 1983, С., Издателство „Наука и изкуство“, с. 183-215

³⁶ Класификацията е на М. Михайлова, по подробно Вж: Цит. Съч., с. 168-199

Правото и в частност правните норми са „годни“ да регулират поведението само ако от общото правило за поведение те преминават в мотивационната система на отделния човек.

Мотивите са обект на изследване на психологията на личността. Мотивите придават на отразената в индивидуалното съзнание действителност, личен смисъл. Правните субекти са водими в своите правно значими действия от своите интереси. В социологически план – социалните взаимодействия са обусловени от потребностите на индивидите. Правните субекти също си поставят индивидуални цели, а мотивите са двигателят, който ги води към реализирането им. Интересът е пряко свързан с обменът на блага. В този смисъл целите в конкретни правни норми биха могли да бъдат непосредствена цел и на отделния правен субект. В голямата си част позитивните правни норми, към чиито последици субектът се стреми, поради което и изпълнява условията – юридически факти, мотивират индивидуалното съзнание именно по посочения начин. Субектът осъзнава и желае постигането на целта, положена в съдържанието на нормата и извършва фактически действия/бездействия мотивиран от това. Обратното при санкционни правни норми субектът е достатъчно вътрешно мотивиран да не допуска осъществяването на предвидено поведение, защото целта на нормата (например: осигуряването на здравето и живота на човек) е и негова лична цел, която преследва. Този вид правни норми добавя и т.нар. външна мотивираност в субекта. Според психологията, след появата на мотива поведението на човек се променя драстично - ако преди това е било ненасочено, търсещо, то след мотивирането, вече придобива посока. От тази методологична позиция, мотивът се определя като обективизирана психологична потребност.

Ако индивидуалното съзнание на правния субект не разпознава целта, не осмисля че предписаното поведение преследва дадена цел, конкретната правна норма няма да успее да постигне своята регулативна функция спрямо този субект. Той няма фактически да изпълни предписания модел на поведение. Така при санкционните правни норми и реализирането на противоправно поведение е налице несъвпадение между целите на нормата и тези на индивидуалното съзнание на извършителя. Несъвпадението може да е породено от неспособност от осъзнаване на целта, неразбиране, несъгласие, обективно и съдържателно разминаване в целите. Установеният от нормите ред допуска възможност за отклонение винаги, когато волята на действащия няма достатъчна мотивация да се съобрази с правилата за поведение. Обикновено зад конкретно поведение стои повече от един мотив. Мотивите могат да бъдат осъзнавани и неосъзнавани (скрити). Ако при психологическия, теоретичен анализ на дейността последователността: потребност - мотив - цел - действие е естествена, то в действителността протича обратният процес - в хода на дейността се формират нови мотиви и потребности. В правото, целта може да действа като непосредствен регулатор на поведението на правните субекти. Целта може да има значението на мотив и да действа като мотив в човешката психика (Mihailova, M., 1983).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Поведението на човек е автономно и хетерономно. Свободата на „Аз“-ът е съвместена със „съ-съществуването“, с живота в общество. Правото е външно наложен ред на свободната човешка воля. Човекът осъзнава смисъла на правото, открива и разпознава целите на неговото съществуване, разбира и приема мярата, установена чрез правните предписания в обмена на благата. Правото изисква спазването на въведения ред, но запазва автономността на отделния индивид, брани неговите индивидуални потребности, но и тези на цялото общество. Важимостта на правото като благо има за критерий общия интерес. Целите на правото като явление се свързват с неговия смисъл да бъде регулатор на обществените отношения по повод блага. Поради това идейни граници на правото са благата и редът.

Целите на и в правото се полагат от законодателят, но са израз на общественото съзнание. Те се възприемат и осмислят от индивидуалното съзнание и обвързват волята на отделния субект. Позитивното право е съградената нормативна реалност. Тя е в сферата на съществуващото. Целите на и в правото са в идейното битие на правото и само част от тях са позитивирани. Те отразяват действителността, но са насочени към бъдещето. Те търсят в него нещо, което трябва да се съгради, да се постигне, нещо, което е желано, полезно и добро, а липсва в настоящето.

Ако целите в и на правото не преминаваха от дължимо в съществуващо това би обезсмислило съществуването на правото като регулатор на обществените отношения. Правната цел е мостът между съществуващо и дължимо.

REFERENCES

- Baldwin, J., 1906, *Social and ethical interpretations in mental development*, Macmillan and Co. Ltd., London, p.41
- Cherneva, B., 2020. *Jurisprudence and legisprudence. The institutional context of law*. Sofia, Siela. (Оригинално заглавие: Чернева, Б. 2020, Юриспруденция и легиспруденция. Институционалният контекст на правото. София, Издателство "Сиела")
- Dachev, L. 2012. *The state as an organization*. - In: Collection scientific works of the University of Rouse (Оригинално заглавие: Дачев, Л. 2012. Държавата като организация. – Във: Сборник научни трудове на РУ).
- Dachev, L., 2019. *Course of lectures on General Theory of Law*. Sofia. (Оригинално заглавие: Дачев, Л. 2019, Курс лекции по Обща теория на правото. С.)
- Dachev, L. 2004. *Juridical discourse*, Ruse, Svida (Оригинално заглавие: Дачев, Л. 2004. Юридически дискурс. Русе, Издателство „Свида“) 74-272
- Ganev, V. 1943, *Legal knowledge, reality and spiritual reality*, Sofia, University printing house. (Оригинално заглавие: Ганев, В., 1943, Правно познание, действителност и духовна действителност, София, Университетска печатница)
- Hampshire, S., 1972, *A new philosophy of the just society*. The New York Review of Books & Company, New York, 34-39
- Kolev, T. 2015. *Law Theory*. Sofia, University publishing house "St. Kliment Ohridski" (Оригинално заглавие: Колев, Т. 2015. Теория на правото. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“)
- Mather, L. 2011. *Law and society, The Oxford handbook of political science*, Oxford University Press, Oxford, 2-15
- Mihailova, M., 2013. *Law in its integrity*, Sofia, Feneya publishers (Оригинално заглавие: Михайлова, М., 2013. Правото в неговата цялост. София. Издателство „Феней“)
- Mihailova, M., 2001. *Law – sense, shadow, oppositions*. Sofia, Academic Publishing House "Prof. Marin Drinov" (Оригинално заглавие: Михайлова, М., 2001. Правото – смисъл, сянка, противоположности. София. Академично издателство „Проф. Марин Дринов“)
- Mihailova, M. 1983. *Purpose and expediency in law*. Sofia, Science and Art Publishing House (Оригинално заглавие: Михайлова, М. 1983. Цел и целесъобразност в правото. София, Издателство „Наука и изкуство“).
- Mihailova, M. 2002. *Theory of law*. Sofia, Feneya publishers (Оригинално заглавие: Михайлова, М. 2002. Теория на правото. София, Издателство „Феней“).
- Radev, D., 2017. *Philosophical normativism in law*. Sofia, Siela (Оригинално заглавие: Радев, Д. 2017, Философският нормативизъм в правото. София, Издателство "Сиела")
- Sears, D. Funk, C., 1991, *The role of self interest in social and political attitudes. Published on: Advances in experimental social psychology*, vol: 34:1-91, Academic Press, San Diego, CA.
- Stalev, Zh. 1997, *The Normative Force of the Factual*, Sofia, University publishing house "St. Kliment Ohridski" (Оригинално заглавие: Сталев, Ж. 1997. Нормативната сила на фактическото. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“) 11-129
- Sunstein, Cass R., 1996, *Social Norms and Social Roles*, Columbia Law Review 96: 903-68

Veber, M. 1998, *Meaning and value*, Sofia, Criticism and humanism Publishing house.
(Оригинално заглавие: Вебер, М., 1998. Смиъл и ценност. София, Издателска къща - Критика и хуманизъм)